

Ülikoolide saatusest teabeühiskonnas

Raimund Ubar

Tsivilisatsioon areneb üha kiiremas tempos. Kui agraar- ja industriaalühiskonnast läbimiseks vajati inim põlvi, siis nüüd jõuab ainsa eluea jooksul käia läbi mitmeid formatsioone. Infoühiskonnast oleme märkamatuult läbi astumas ja asume teabeühiskonna künnisel. Aga tähtis pole niivõrd see, kus asume, vaid see, kuhu suundume.

Bakalaureuse kraadi pooldumisajast

Agraarühiskonnas dirigeeris haridust kirik, industriaalühiskonnas – riik. Infoühiskond tõi kaasa õppevormide avardamise avalik-õiguslike institutsioonide, erakoolide ning erakursuste näol. Kes haarab aga initsiatiivi hariduse jagamisel uues teabeühiskonnas? Kas on need kiiresti kohanevad uut tüüpi “ülikoolid”, kel puudub oma campus või isegi stabiilne õppejõudude koosseis? Või on need internetil põhinevad rahvusvahelised virtuaalsed ülikoolid? Või on need kitsa oskusteabe jagamisele orienteerunud korporatiivsed firmaülikoolid? Agraarühiskonnas käidi koolis vanuses 7-14, industriaalajastul pikenes õppeaeg 12 aastani, infoühiskond tõi kraadiõppe laienemise, aga teabeühiskond tähendab eluaegset õppimist. Sest tänase bakalaureuse kraadi pooldumisaeg, mil pool tema väärtusest aktuaalsete teadmiste osas olematuks saab, on kõigest kaks ja pool aastat.

Haridusest ja teaduse nähtavusest

Eestiski märkame üha suurenevat konkurentsi ülikoolidele kommertsõppevormide poolt. See konkurents suureneb veelgi, kui riik otsustab hakata toetama erakõrgkooli riigiülikoolide arvel ja veel rohkem, kui seatakse sisse õppemaks ka riigiülikoolides. Luban endal kasutada terminit riigiülikool, kuivõrd Eesti kuus avalik-õiguslikku ülikooli saavad lõviosa vahenditest riigilt. Konkurents on loomulik turul, aga mitte riiklikus sfääris. Me pole nii rikkad, et finantseerida dubleerimist. Finantseerides riigi poolt nii era- kui ka riigiülikooli, hakkame tasustama samu õppejõude mitmekordselt sama töö eest. Vargamäe Andrese jaoks oli loomulik, et tema perest ühele võimaldatakse teiste arvel saada haridust. Nii peaks ka Eesti riik tagama, et üks osa tema rahvast saaks tasuta kõrghariduse, sest haridusest sõltub rahvuse tulevik (nii nagu riigikaitsest sõltub riigi tulevik). Kui Saar Polli küsitlusest järgneb, et Eesti rahvas seab teadusele kõige viimase prioriteedi, siis tekib tõsine mure Eesti rahva haridustaseme üle. Pole mõtet süüdistada teadlasi, et nad ei tee oma tööd ühiskonnale nähtavaks. On vaja ka nägemisvõimet, et näha. Teaduse nähtavus sõltub vaatajast, nii nagu sümfooniakontserdi “päralejõudmine” sõltub kuulajast.

Riigi võimetus kinni maksta meie teadust on tinginud selle, et uppuvalt Eesti Teaduselaevalt lükatakse üle parda nälginumaid ja nõrkenumaid. Mitte teadustulemuste puudumises pole asi. Eesti teadlased on produtseerinud tulemusi nii odava raha eest kui mis kusagil mujal poleks võimalik. See on seletatav üksnes armastusega elukutse vastu, mida küüniliselt kasutatakse ära. Teadlaskond ei ole porgandipeenar, kus harvendades kasvavad tugevamad juurikad. Teadus on püramiid, mille tipp on seda kõrgem, mida laiem on alus. Püramiidi aluse aga määrab hariduse nivoo. Kui langeb hariduse tase, ei saa olla ei teadust ega ka teaduse nägemise võimet. Haridustempliteks on aga ülikoolid.

Professorilt õpitakse, kuidas professor mõtleb

Praegu valitakse kahes suures Eesti ülikoolis hulgi professoreid. Ja “Postimehes” käib diskussioon, kes on professori vääriline ehk kui kõrgel peaks olema “latt”? Kuni riik kasutab hariduse ja teaduse finantseerimisel “pearaha” kriteeriumeid, oleks rumal see ülikool, kes latti kõrgele tõstes saab oksa,

millel ise istub, vähendades vabatahtlikult oma “peade” (professorite ja teaduride) arvu. Ja kas väljast poolt vaadatuna see ka mõni ülikool oleks, kus vaid näputäis professoreid on hüpanud üle lati. Ja kas saamegi üldse professorilt Euroopa taset nõuda, kui talle palgaks vaid kümnendiku maksame sellest, mis professor Euroopas saab. Seepärast on Eestis ka harukordne, kui professori toolile korraga kaks või kolm “pead” konkureerivad. Nii justkui olekski professorite valimise probleem üsna kunstlikult fabritseeritud...

Küsima peaks, mida oleks vaja, et ülikoolid ellu jääksid kõrghariduse pakkujate üha ägenevas konkurentsisis? Kuidas tagada dünaamilisust haridusnõuete kiirel muutumisel ja kus peaks asuma ülikooli ökoloogiline nišš?

Haridus (eeskätt kõrgharidus) ei tähenda üksnes teadmisi vaid ka võimet mõelda ja integreerida uusi teadmisi olemasolevatega. Kõrgharidus tähendab võimet õppida ja ka võimet unustada õpitut. Ülikooli tullakse, et õppida professorilt, kuidas professor mõtleb. Mõtlemine õppida saab aga töötades, ja kõige paremini – uurimisprotsessis osaledes. Suhtlemine professori ja üliõpilase vahel on interaktiivne – ka professor õpib tudengilt. Seega tullakse ülikooli nii töötama kui ka *alma mater*’it rikastama. Ja selle eest võtta üliõpilaselt tasu oleks äärmiselt ebaõiglane. Ülikooli kui haridust produtseeriva akadeemilise asutuse kulud peab kandma riik.

Õppida võib ka “Kalevi” korvpallurilt

See ei tähenda, et õppemaksu üldse ei tarvitse ülikooli sisse viia. Haridus on ühtaegu nii abstraktne (tarkus, mõtlemisvõime) kui ka konkreetne (oskused, teadmised). Ülikoolide häda on selles, et nad tänapäevalgi oma konservatiivsusega sarnanevad paksude seintega kloostritele, millistest tormakas elu mööda kihutab. See on aga paratamatus, sest tegemist on ju templitega, kus toimub lakkamatu mõttetöö, kus minnakse probleemidesse süvitsi. See lihtsalt ei luba jälgida ammulisui mööda tormavat voolu, õngeritv käes, et rasvasemaid kalu kaldale tõmmata. Veel hiljuti jõudsid ülikoolid kõigege hakkama saada - nii sukelduda kui ka vooluga ühes minna. Täna rutus pole see enam võimalik, ja ka ülikoolides tuleb tööjaotusele mõelda. Spetsialiste praktilise elu keskelt on ikka kutsutud ülikooli loenguid pidama, rikastamaks õppeplaanide elulähedusega ja aktuaalse teabega. Täna tuleks sellest reegel teha. Teise osa õppeplaani peaksid haarama külalisprofessorid, nii nagu mustanahalised tugevdavad “Kalevi” korvpallimeeskonda. Ja just see teave, mis tuuakse ülikooli väljastpoolt, tuleks teha maksuliseks. Tasulised peaksid olema valikkursused, mis kujundaksid hariduse “konkreetsed” poole. Ka tudeng peaks täpselt nägema, mille eest ta maksab. Ja peaks olema võimalus valida marsruut läbi ülikooli, nagu rahakott lubab.

Iga hetk, igas kohas alati valmis

Seega peaksid riigiülikoolid toimima täpselt nagu erakõrgkoolid – andma tasulist aktuaalset teavet, säilitades aga veel midagi, mis puudub erakõrgkoolides ja mis looks neile ökoloogilise nišši. See midagi - oleks tasuta kõrgharidus (eeskätt põhiainetes), mille toiteallikaks on professorite teaduslane kompetentsus.

Avatud ühiskonnas peavad ka ülikoolid olema avatud. Internet on teinud lahti ukse teabeühiskonda ja muutnud ülikoolid haavatavaks, kuid andnud neile ka uued võimalused. Parimad lektorid parimatest maailma ülikoolidest tulevad multimeediale kapates peagi vallutama Eesti ülikooli. Vastu saame minna üksnes sama relvaga – olles tugev mingis valdkonnas. Täna konkurentsivõimeline teabeallikas (seega ka ülikool) üleminekul “eluaegse õppe” kontseptsioonile peaks olema “iga hetk, igas kohas alati valmis” (*any time, any place on-line*). Et seda nõuet täita interneti ühiskonnas, peab olema, mida pakkuda. Seetõttu teaduslik kompetentsus ja teaduslik produktiivsus on tulevase ülikooli kalleim vara. Sel põhjal tuleks ka professoreid valida. Aga niikaua, kuni kehtivad “pearaha kriteeriumid”, jääb domineerima lühinägelikkus ja tuleviku ees lihtsalt suletakse silmad.

